

*Любов Іванівна Гаврищак,
кандидат психологічних наук, в. о. доцента кафедри психології
Дрогобицького державного педагогічного інституту ім. Івана Франка,*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Створення нових моделей підготовки педагогічних кадрів в Україні вимагає як власного досвіду розв'язання цієї проблеми, так і досвіду європейських країн.

Актуальним є порівняльне вивчення педагогічної освіти у більшості країн світу. Зі створенням у 1992 році Європейської співдружності, одним із робочих органів якої є Європейська рада міністрів освіти, ведеться систематична робота щодо вироблення єдиного стандарту вищої освіти. Процес реформування, найсуттєвішою ознакою якого є зближення, створення єдиного простору, вироблення спільних критеріїв підготовки фахівців з вищою освітою в Західній Європі. Цей процес вже розпочався у більшості країн, тому можливим стало виявлення певних психологічних особливостей, характерних для педагогічної освіти більшості з них.

В ході аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури з даної проблеми нами були виділені наступні закономірності.

Широка сітка освітніх закладів, у яких бажаючі можуть отримати педагогічну професію. В Англії, наприклад, вчителів готують у педагогічних навчальних закладах різного типу залежно від потреби і мети навчання: 4-річних інститутах і коледжах вищої освіти; 2-річних факультетах педагогіки політехнічних інститутів; 1-річних інститутах педагогіки при технічних коледжах. У майбутньому зростатиме значення коледжів та інститутів вищої освіти. Англійські фахівці вважають чотирирічну програму підготовки бакалавра педагогічних наук найбільш ефективним шляхом. У цих навчальних закладах, як і раніше, зосереджена підготовка вчителів початкової школи. Збереглися також традиції поєднання загальної, спеціальної та психолого-педагогічної підготовки упродовж всього періоду навчання студентів у вузі, хоча в результаті певних структурних змін загальні та психолого-педагогічні науки вивчаються на перших двох курсах, а практична професійно-педагогічна підготовка – протягом двох наступних років навчання.

Основною метою даних навчальних закладів є підвищення професіоналізму вчителів, зближення системи педагогічної і практичної освіти педагогів, підняття школи до рангу рівноправного партнера вузу у підготовці кадрів.

Подібна система розроблена й успішно функціонує в США. Для цієї системи характерна 3-х ступенева система підготовки педагогічних кадрів. Бажаючі отримати професію вчителя можуть поступати в такі заклади: 2-річні (молодші, місцеві) коледжі. Серед них одні є по суті середніми спеціальними закладами (у нашому розумінні), інші – відповідають першим двом курсам університету та середніх коледжів і дають загальноосвітню підготовку. Їх випускники отримують документ про “асоціацію” – атестат молодшого спеціаліста. Це не дає права на самостійну педагогічну роботу, а лише свідчить про певну спеціальну підготовку;

– 4-річні учбові заклади – коледжі вільних мистецтв, університети і коледжі комплексної підготовки. У двох останніх закладах навчання може тривати і п’ять років;

– університети (педагогічні кадри в них готуються на спеціальних педагогічних факультетах – педагогічних коледжах). Учбові заклади рангу університету дають найбільш високий рівень освіти. Вони поділяються на університети, що дають ступінь доктора і університети дослідницького типу (найбільш відомі університети країни). І ті, й інші також мають дві категорії.

Ще існують дослідницькі і професійні школи з терміном навчання від одного до 7-8 років, що готують спеціалістів вузького профілю та вчителів (у спеціальних педагогічних коледжах).

У цій структурі існує університетська професійна школа, де завершується підготовка спеціалістів вищої кваліфікації визначеного профілю, в тому числі вищої і середньої школи, науково-педагогічних працівників. Після закінчення цих учбових закладів випускникам присвоюється “професійний” ступінь (бакалавра, магістра, доктора, інколи – до-докторські і після-докторські ступені).

Наступна властивість педагогічної підготовки західноєвропейських держав – це її *гнучкість*. У більшості країн швидко реагують на зміни у потребах суспільства і окремих людей. Наприклад, у США на даний час простежується дві відносно негативні тенденції:

– все більше студентів педагогічних вузів віддають перевагу тим знанням, що допоможуть їм отримати роботу, не бажаючи підвищувати свій загальноосвітній рівень.

– збільшення кількості людей, які за віком переходять студентський рубіж (18-25) років. Люди змушені змінювати професію або підвищувати свій рівень.

Коледжі та університети США враховують ці тенденції. Змінюються програми; є заочні заняття (за місцем проживання або праці); є групи з приватними викладачами; проводяться заняття по телебаченню. Є також учительські центри, які пропонують вчителям програми підвищеної кваліфікації у відповідності з їх вимогами і потребами. Дані програми адаптуються відповідно до бажань та потреб учителів, оскільки вважають, що вони точніше розуміють власні «пробіли» у знаннях та практичних навичках.

Про гнучкість англійської педагогічної освіти свідчить хоча б те, що кожних 3-4 роки комітет акредитації педагогічної освіти (The Council for the Accreditation of Teachers' Education) переглядає всі існуючі умови і критично вивчає пропозиції стосовно нових курсів підготовки вчителів. З існуючих же забирають навчальний матеріал, який на даний момент втратив свою актуальність.

Подібно як в США, у Великобританії також існують регіонально створені (part-time) курси для людей, які пройшли курс педагогіки, мають досвід комерційний або виробничий і хочуть отримати нову професію.

Наступною властивістю західної системи педагогічної освіти можна назвати *самостійність* навчальних закладів.

В Австрії, наприклад, всі вузи перебувають на повному самоуправлінні. Вищим органом є Рада інституту, до складу якої входять професори, викладачі, студенти на паритетних началах. Рішення Ради є остаточним і обов'язковим для всіх.

В Англії самостійність навчальних закладів проявляється в тому, що відбір студентів у коледжі, політехнічні інститути та інститути вищої освіти здійснюється самими навчальними закладами. Всі заяви розглядаються у спеціально створеному незалежному органі (Central Register of Clearing House), який узгоджує кількість кандидатів та їх професійну придатність.

У США на сьогоднішній день є кілька типів прийому у вузи.

1. **ВИБІРКОВИЙ**. Мається на увазі відбір абітурієнтів, які проявили здібності (у першу чергу творчі) в тій чи іншій галузі.

Використовується при прийомі в спеціалізованих учбових закладах (на визначених факультетах).

2. **КОНКУРСНИЙ.** Використовується для виділення найбільш підготовлених абітурієнтів і проводиться на основі випускних тестів середньої школи (Scholastic Aptitude Tests). Останнім часом кількість подібних навчальних закладів зростає: школярі розсилають свої результати в декілька вузів того чи іншого профілю, а потім чекають запрошення, що залежить від того, наскільки відповідають результати абітурієнта вступним вимогам вузу. Однак, здійснення конкурсного прийому переважно служить засобом для забезпечення збалансованості студентського складу з врахуванням расових та інших характеристик.

3. **ВІДКРИТИЙ.** До вузу приймаються всі бажаючі. Таких вузів у США найбільше. Відсів студентів у них відбувається в основному на першому курсі. Самостійність вузу проявляється саме у власному виборі найбільш прийняттого для себе типу прийому студентів.

Особливу увагу необхідно зосередити на такій властивості системи педагогічної освіти як *єдність теоретичного і практичного навчання*. Для майбутньої професійної діяльності у більшості західних держав необхідно мати дипломи про теоретичну підготовку та професійну придатність. Перший видається після успішного складання теоретичних іспитів із загальноосвітніх дисциплін, а другий – після практичної професійно-педагогічної підготовки.

В Австрії підготовка вчителя включає спеціальну підготовку з двох предметів і психолого-педагогічну, що складається з трьох напрямків:

1) Загально-педагогічна підготовка, яка включає 5 дисциплін: теорія навчання, теорія виховання, теорія школи, педагогічна психологія, вікова психологія – по 2 години на тиждень на кожну з дисциплін.

2) Практика в школі на останньому році навчання (2 семестри), що складається з двох фаз: вступної і практичної. Під час першої (4 тижні) проводиться блок-семінар, в ході якого відбувається введення студентів в учбовий процес школи (відвідування уроків). Практична фаза реалізується в мікрогрупах студентів під керівництвом вчителя-методиста: підготовка до уроку, його проведення і обговорення.

3) Методична підготовка з предмету (6 годин на тиждень, з яких 2 реалізуються до педагогічної практики).

Таким чином, з 16 годин психолого-педагогічного циклу дисциплін лише чотири години реалізуються до проходження

педагогічної практики у формі лекцій, семінарів і занять. Отже, відбувається інтеграція практичної підготовки в методичну і психолого-педагогічну. Педагогічні проблеми розглядаються не ізольовано-академічними, а в безпосередньому зв'язку з повсякденною практикою. Студент вчиться переборювати шкільні труднощі за допомогою науково-теоретичного інструментарію.

Подібний принцип діє і в Німеччині. Там існує 2-фазна підготовка: 3-4 річне теоретичне навчання зі складанням першого держаного іспиту та півтора – трирічне стажування.

Стажування студент проходить на своєму майбутньому робочому місці з повним навантаженням. Лише після завершення терміну стажування вчитель складає другий іспит, що передбачає перевірку знань, умінь і навичок вести навчально-виховну роботу в школі.

Перша фаза називається теоретичною чисто умовно, тому що в її рамках проводиться щотижнева шкільна практика.

Як основний елемент практичної підготовки вчителя виступає концепція мікронавчання. Суть її полягає в тому, що певні вміння практичної діяльності у початку вчителя формуються не в результаті отриманої інформації, а в процесі безпосередньої участі у цій діяльності, але не відразу в ситуації справжнього учбового процесу, коли для корекції вже нема часу. Цей період студент повинен пройти в передшкільній стадії навчання. Тому заняття в рамках педагогічної практики діляться на мікроуроки, в ході яких студенти кваліфікуються спочатку в одному умінні, а потім – у декількох. З цієї причини тривалість мікроуроку на першому етапі – від 2 до 10-12 хвилин (згодом збільшується до 50хв.). Перевагою у даній ситуації є те, що починаючий вчитель виробляє свої навички у сильно "адаптованих" умовах: маленькі групи по 3-5 учнів або однокурсників; концентруються на одній-двох проблемах методичного порядку.

Подібні факти можна знайти і в практиці англійської системи підготовки, де всі дипломовані вчителі повинні пройти пробний період (1-2 роки). Це стало можливим після відкриття спеціалізованих шкіл при університетах та інших навчальних закладах вищої освіти. Ці навчальні заклади можна назвати територіальними організаціями по підготовці майбутніх вчителів, які здійснюють науково-методичне керівництво коледжами, організують офіційні іспити, оцінюють знання стажерів.

Особлива увага в вищих навчальних педагогічних закладах надається професійно-методичній підготовці вчителів: в першу чергу,

– вмінню спостерігати, аналізувати, виділяти головне і робити висновки. Ці складні багатоаспектні вміння вимагають поетапного формування. Наприклад, розвиток аналітичних здібностей проводять упродовж трьох етапів:

- діагностичне спостереження (diagnostic observation). На цьому етапі відбувається попереднє обговорення уроку стажером та вчителями школи, спостереження за діяльністю стажера та учнів на уроці і обговорення проведеного уроку;
- розвиваюче спостереження (formative observation). Даний етап передбачає спостереження на новому уроці, а саме концентрацію спостереження на реалізацію розвиваючої ідеї;
- результативне (сумарне) спостереження (summative observation). На цьому етапі здійснюється загальне спостереження за ходом уроку, робляться висновки про роботу.

У багатьох країнах Західної Європи використовують прийоми драматизації, елементи театрального дійства з метою розвитку аналітичних здібностей. В Англії, скажімо, педагогічна освіта тісно пов'язана з театром. На думку англійських вчених і практиків, театралізовані дії – це полужункциональний метод і універсальний інструмент впливу як на вихованця, так і на вихователя.

Призначення курсу драми та усного мовлення полягає у забезпеченні студентів належними знаннями й вміннями для роботи зі школярами. Слід зазначити, що театральна діяльність є підґрунтям для здобуття студентами професійних навичок учителя. Особлива увага звертається на розвиток усного мовлення, володіння тілом, мімікою, жестами, на пошук шляхів поліпшення психологічної атмосфери в класі і в школі, створення нового рівня взаємин між школярами та між учителем і учнями. Вступний курс складають наступні види діяльності: а) загальнофізичні вправи, розминка; б) групові ігри; в) вправи для голосових зв'язок, дихальні вправи; г) парна пантоміма; д) групова пантоміма.

Індивідуальний курс включає такі аспекти роботи:

1) Рух і міміка, тобто виконання різних рухових віправ; зображення за допомогою міміки того чи іншого почуття (в заданій ситуації), самостійна мімічна діяльність.

2) Мімічна імпровізація на основі прочитаного чи прослуханого тексту, проглянутого фільму чи відеофільму.

3) Постановка голосу, розмірене співання пісень для постановки артикуляції, вправи для розслаблення м'язів обличчя і т.д.

4) Інтонаційні вправи, читання віршів, виконання пісень тощо.

Таким чином, описаний спецкурс (він, до речі, як і інші форми та прийоми роботи включається не тільки в методичну підготовку, але й в систему підвищення кваліфікації) передбачає розвиток умінь правильно триматися перед класом (стояти, ходити, жестикулювати), спілкуватися з дітьми (уважно слухати співрозмовника, дивитися на нього, реагувати на висловлювання жестом, кивком голови, мімікою, правильно говорити з точки зору інтонації, темпу мови).

При всіх згаданих позитивних моментах західної системи підготовки вчителів існують і певні проблеми. Вони, в першу чергу, пов'язані з підсиленням індивідуальної, групової, парної і колективної форми роботи. Груднощі також пов'язані із переборенням надлишкової теоретизації; академічними формами викладання і недостатньою інтеграцією загальноосвітньої спеціальної підготовки в шкільній практиці; перенасиченням студентів матеріалом і як результат – лише речеподібне його засвоєння.

Також високе навантаження викладачів та велика кількість тижневих годин для студентів не дозволяє ні тим, ні іншим займатися самостійною роботою, тобто не стимулює їх орієнтацію на самоосвіту.

Все це певною мірою погіршує якість підготовки спеціалістів, особливо в період стажерської практики в школі.

1. Алексевич Г.Л. Реформа освіти у Великобританії // Педагогіка і психологія. – 1994. – №12.
2. Мельниченко В.Ф. Підготовка педагога до роботи в умовах сучасної школи на прикладі реформи освіти в Чехії і Словачії // Педагогіка і психологія. 1997. – №2.
3. Основні типи освітніх систем. (Англійські, французькі, іспанські країни) // Директор школи. – 1998. – Ч.2. – грудень.
4. Пуховська Л. Розвиток теорії професійної майстерності і підготовки вчителів у країнах Заходу // Шлях освіти. – 1998. – №1.
5. Пуховська Л.П. Тенденції розвитку системи підготовки вчителів у Європі. // Педагогіка і психологія. – 1994. – №3.
6. Рогова Г.В., Теллене Л.П. О профессионально-методической подготовке учителей в Великобритании // Иностранные языки в школе. – 1991. – №3.
7. Хорольский В. Педагогическое образование в университетах Франции // Народное образование. – 1986. – №6.
8. The educational system of England and Wales. – Department of Education and Science Welsh Office. – 1995. – С.49-54.
9. The University of Sheffield. Undergraduate prospectus. – Published by the University. – May. – 1989.

10. University of East Anglia. Prospectus for Students Entering in Autumn 1987.

Любов Гавришчак. Психологічний аналіз особливостей організації вищої педагогічної освіти в зарубіжних країнах. На сучасному етапі розвитку педагогічної освіти в країнах Західної Європи відбувається процес реформації в напрямку об'єднання, створення єдиного простору і вироблення спільних критеріїв по підготовці майбутніх вчителів. Виділені деякі психологічні закономірності процесу реформації, характерні для більшості країн Західної Європи. Це – створення широкої сітки навчальних закладів різного типу залежно від потреби та мети навчання; це гнучкість системи і самостійність навчальних закладів, а також єдність теоретичного і практичного навчання.

Любовь Гавришчак. Психологический анализ особенностей организации высшего образования в зарубежных странах. На современном этапе развития педагогического образования в странах Западной Европы просматривается процесс реформации в сторону сближения, создания единого пространства и выработки критериев подготовки будущих учителей. Выделены некоторые психологические закономерности, характерные для большинства стран Западной Европы. Это и создание широкой сети учебных заведений различного типа в зависимости от потребностей и целей обучения, это гибкость системы и самостоятельность учебных заведений, а также единство теоретического и практического обучения.

Lubov Havrishchak. The psychological analysis of features of the organization of the pedagogical education in European countries. The process of reformation of the pedagogical education of the Western European countries and the USA is directed to drawing together, creation of the common space, elaboration of the common criteria of the training of future teachers. As a result of our analysis of the literature on this problem, we can distinguish psychological features of the reformation, which are traced in most countries of Western Europe. They are: 1) the creation of the wide network of educational establishments of different types depending on the needs and aims of education; 2) the flexibility of the system of pedagogical education; 3) independence of educational establishments; 4) the unity of the theoretical and practical preparation.